

Abramowicz, Andrzej

"Bibracte, bibliographie et plans anciens", [w:] "Documents d'archeologie française", nr 57, Jean-Paul Guillaumet, Danièle Bertin, Eric Melot, Paris 1996 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 42/3-4, 182-185

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ważniejszy niż doskonałość); 8. *Rozpad jądra atomowego* (energia bilionowej części milimetra). Każdy rozdział napisany jest w jednakowym swobodnym stylu w powszechnie stosowanym, ogólnie zrozumiałym języku. Na zakończenie każdego rozdziału dołączono *maty leksykon*, w którym przystępnie, na poziomie nie wyższym niż w szkole średniej, zdefiniowano używane w danym rozdziale pojęcia i terminy.

Na końcu książki zestawiono w porządku chronologicznym najważniejsze osiągnięcia i zdarzenia w życiu nauki i społeczeństw, poczynając od 1590 r. (od pierwszego opisu spadających ciał) do 1990 r. (do umieszczenia na orbicie okołoziemskiej największego rentgenowskiego teleskopu – Rosat), a nawet ze znakiem zapytania do 1999 r. (tj. do przewidywanego międzynarodowego układu o nieprowadzeniu wojen).

W zakończeniu tej prezentacji warto zauważyć, że Jürgen Teichmann otrzymał nagrodę Niemieckiego Muzeum za swoją pracę, jako wyróżniającą się publikację poświęconą historii techniki i przyrodoznawstwa w 1990 r. Prezentowaną książkę warto więc przeczytać i przeanalizować jako swego rodzaju wskazówkę dobrej popularyzacji historii odkryć naukowych, racjonalnego myślenia i wnioskowania naukowego.

Witold Cezariusz Kowalski
(Warszawa)

Jean-Paul G u i l l a u m e t avec collaboration de Danièle B e r t i n et Eric M e l o t: *Bibracte, bibliographie et plans anciens*. W: *Documents d'archeologie française*, nr 57, Paris 1996, 167 s., dwa portrety, liczne plany.

Bibracte, dawna stolica celtyckich Eduów, jest lokalizowana dość powszechnie na Mont-Beuvray, około 27 km od Autun. Stanowisko zwracało uwagę już od XVII wieku, a w drugiej połowie XIX i na początku XX w. było intensywnie badane. Nowy cykl badań rozpoczął się w 1984 r. i trwa. W 1985 r. François Mitterrand ogłosił Mont-Beuvray stanowiskiem narodowym, a od 1989 r. stanowi ono Grand Projet Culturel d'Etat en Province. W ślad za tym zostaje powołane Centre archéologique européen i wykopaliska nabierają charakteru międzynarodowego. Z zaplecza tego Centrum korzysta autor publikacji i jego współpracownicy.

Aby docenić wagę przedsięwzięcia, trzeba uświadomić sobie, że Bibracte, mające za sobą ponad 130 lat badań, obrosło różnorodną dokumentacją i publikacjami, nad którymi już trudno było zapanować. Uporządkowanie tego obiecywało dwie korzyści. Pierwszą z nich była bieżąca i aktualna korzyść dla współczesnych badaczy Bibracte i spraw celtyckich, zwłaszcza możliwość sięgania do oryginalnych planów XIX-wiecznych, często zaskakująco dobrych i przejrzystych. Drugą

była możliwość wejrzenia w historię badań tego stanowiska, w warsztat poszczególnych archeologów i przede wszystkim w dzieje myśli naukowej.

Kluczem pozwalającym na orientowanie się w chronologii badań jest zestawienie zatytułowane *Tableau chronologique des fouilles* zawierające daty roczne wykopalisk, odsyłacze do bibliografii, miejsca kopane, odsłonięte struktury i wydobyte materiały (w wielkim skrócie) oraz nazwiska kierowników badań. Metodyczne wykopaliska rozpoczęte w 1864 r. wiązały się najpierw z właścicielem stanowiska wicehrabią d' Aboville i z adwokatem Xavierem Garenne. Od 1865 r. główną postacią tych badań jest przez wiele lat Jacques-Gabriel Bulliot. To jego odkrycia przekonały Napoleona III, piszącego *Histoire de Jules César* (Paris 1865), iż badane stanowisko to rzeczywiście Bibracte, w ślad za czym przysłały kredyty na kontynuowanie badań. W ślady Bulliota idzie jego siostrzeniec Joseph Déchelette w latach 1897–1901 i w 1907. Od 1907 do 1984 prace były zawieszane, chociaż zdarzały się przypadkowe odkrycia. Natomiast cały czas ukazywały się publikacje dotyczące obiektu i związanej z nim problematyki.

Autorzy omawianej bibliografii podzielili ją na dwie części, pierwsza z nich obejmuje właściwą bibliografię z lat 1840–1991, a druga opis dawnych planów z lat 1627–1914. Pierwsza zawiera trzy rozdziały poprzedzone informacją o sposobie korzystania z tej bibliografii (*Guide pour l'utilisation de la bibliographie*). Taka informacja jest konieczna, ponieważ bez niej łatwo jest pobrać. Rozdział pierwszy pierwszej części daje listę 323 opublikowanych dzieł i artykułów naukowych (*Les ouvrages et articles scientifiques publiés*). Są one uszeregowane alfabetycznie nazwiskami autorów i latami ukazywania się oraz skrótami nazw czasopism. Wielką zaletą jest wymienienie przy każdej pozycji wszystkich ilustracji wraz z podpisami oraz skomentowanie w kilku słowach zawartości dzieła. Ważniejsze pozycje są oznaczone specjalnym znakiem (czarny trójkącik). Rozdział drugi nosi tytuł: *Spór o lokalizację Bibracte w latach 1850–1987 (La querelle sur l'emplacement de Bibracte de 1850 à 1987)*. Zawiera 42 pozycje. Jest on szczególnie interesujący dla historyka archeologii. Samą bibliografię poprzedza krótki tekst przedstawiający dzieje sporu i głównych antagonistów. Pierwotnie na Mont-Beuvray lokalizowano Boxum znane z *Tabula Peutingeriana*, a Bibracte szkano w Augustodunum, czyli dzisiejszym Autun. Do tej ostatniej lokalizacji byli przywiązani mieszkańcy Autun dumni ze swych starożytnych korzeni. Głównym naukowym zwolennikiem lokowania Bibracte na Mont-Beuvray był J.-G. Bulliot, a najzarliwszym polemistą broniącym tej lokalizacji był X. Garenne, natomiast najzjadlejszym jej krytykiem stał się C. Rossigneux. Ataki często schodziły na tory osobiste i repliki przybierały podobny ton. Sięgano po nieprzyzwoite wierszyki, starano się ośmieszyć i zniszczyć moralnie przeciwników. Autorzy bibliografii przypuszczają, że stało za tym tło polityczne: C. Rossigneux był przedstawicielem kultury laickiej i republikaninem, a J.-G. Bulliot legitymistą i katolikiem. W dwudziestym wieku pojawiają się nowi przeciwnicy, w 1924 r. E. Bonneau lokalizuje Bibracte na wzgórzu Montjeu wznoszącym się na południe od Autun,

w 1937 r. J. Desveaux w samym Autun, w 1959 A. Mazion znowu na Montjeu. W latach 1987–88 B. Fèvre opowiada się za umiejscowieniem Bibracte na górze Sénegot w Côte -d'Or.

Autorzy bibliografii jej rozdział drugi, dotyczący omawianego sporu, potraktowali inaczej niż rozdział pierwszy, a później trzeci, mianowicie uszeregowali wypowiedzi polemistów chronologicznie i dopiero w obrębie lat alfabetycznie – ich nazwiskami. Dzięki temu zabiegowi przebieg sporu rysuje się wyraźnie, zwłaszcza że każdej pozycji towarzyszy informacja o jej zawartości. Wadą jest sama zmiana układu zaskakująca użytkownika.

Do układu alfabetycznego powracają autorzy w rozdziale trzecim zawierającym spis (124 pozycje) dotyczących Bibracte dzieł ogólnych, przewodników, sprawozdań i katalogów (*Les ouvrages généraux et les guides, compte-rendu, catalogues...*). Budzi wątpliwość zasadność wydzielenia tego rozdziału i oddzielenia go od pierwszego rozdziałem o układzie chronologicznym. Można podejrzewać, że autorzy niejednokrotnie mieli kłopoty z dzieleniem poszczególnych pozycji na te rozdziały. Pierwszy z nich ma zawierać dzieła i artykuły naukowe, czy znaczy to, że trzeci takich dzieł nie zawiera?

Część druga publikacji nosi tytuł *Les plans anciens (1627–1914)* i po krótkim wstępie, krótkim spisie siedemdziesięciu planów i po planiku pokazującym rejony skartowane na tle całego stanowiska, zawiera szczegółowy ich opis i reprodukcje każdego z nich. Autorzy, szczególnie Danièle Bertin, wykonali olbrzymią pracę odszukując oryginały, porównując wersje, przerysowując, zmniejszając, opisując i zaopatrując w lokalizacje i legendy. Porównując jednak opisy z reprodukcjami dowiadujemy się, że te ostatnie bywają syntezami różnych wersji, lub że są one zubożone np. przez brak lawowań lub redukcję kolorów. W reprodukcjach planów szczegółowych wykopalisk oprócz czerni jest użyty tylko kolor czerwony, ale nie jest jasna metoda zastosowania tego koloru. Z opisu np. wynika, że pierwotnie plan powstał przy użyciu atramentu czarnego, niebieskiego i czerwonego, a na reprodukcji jest tylko czerń i czerwień. Powstaje więc pytanie, czy użycie czerwieni w reprodukcji odpowiada intencji twórców oryginału, czy też wprowadzone jest mniej lub bardziej arbitralnie? Podobnych pytań jest więcej. Można sądzić, że autorzy kierowali się chęcią udostępnienia dawnych planów współczesnym badaczom Bibracte, ale granice ich interwencji nie zawsze są dostatecznie czytelne.

Zbiór publikowany zawiera dziewięć planów ogólnych całego stanowiska, w tym najstarszy z 1627 r., a najmłodszy z 1903. Potem idą plany szczegółowe zawierające dokumentację wykopalisk zgrupowanych według miejsc nazwanych przeważnie od nazw polnych: Le rempart, La Côme Chaudron, Le Champlain, La Pâturage du Couvent, Le Parc aux Chevaux et la Pierre Salvée, La Fontaine Saint-Pierre et ses abords, La Chaume. Każdy plan szczegółowy oprócz legendy posiada planik zarysu całego Mont Beuvray, na którym kropką zaznaczono jego lokalizację.

Uderza fachowość wielu planów z badań J.-G. Bulliota. Wykonywali je wykwalifikowani topografowie i geometrzy wojskowi: A. Roidot, L. Bériex,

Letorey de Santenay, H. d' Aboville. Mniej szczegółowe były plany badań J. Déchelette'a, którego geometrą był G. Bligny.

Całość publikacji kończy rozbudowany indeks rzeczowy odnoszący się do not bibliograficznych oraz osobny dotyczący przywoływanych ilustracji. Do tego dochodzą aneksy. Pierwszy z nich obejmuje spis rękopisów publikacji i archiwów wykopalisk z lat przed 1984. Zawiera m.in. spis rękopisów J.-G. Bulliota, spis różnych dokumentów znajdujących się w Bibliotheque Déchelette w Roanne, takież z Musée Rolin w Autun i z Archives du ministère des Armées oraz ze zbiorów prywatnych. Aneks następny zawiera spis miejsc, w których są złożone zabytki archeologiczne z Bibracte (te z lat przed 1984). Znajdują się one w Musée Rolin w Autun, Musée des Antiquités nationales w Saint-Germain-en-Laye, Musée Déchelette w Roanne, w Musée archéologique w Dijon, w Musée du Breuil de Saint-Germain w Langres, w Musée Denon w Chalon-sur-Saône, w Musée de la Société archéologique de Nevers w Nevers. Monety z Bibracte mają się znajdować w Bibliothèque Nationale, w jej Cabinet des médailles w Paryżu, czego jednak autorzy nie mogli zweryfikować. Wspominają też o zbiorach prywatnych oraz o zabytkach wątpliwych.

Do tego dochodzą streszczenia w języku francuskim, angielskim i niemieckim oraz w języku angielskim instrukcja *How to use the bibliography*.

Całość stanowi bardzo pożyteczny klucz dla aktualnych badaczy Bibracte oraz dla historyków nauki mających okazję prześledzenia dziejów badań sławnego stanowiska przez ponad 130 lat.

Andrzej Abramowicz
(Łódź)

Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego, pod red. naukową Ludwika Piechnika SJ i Kazimierza Puchowskiego. Kraków 1996 Wydawnictwo WAM Księża Jezuici, 426 s.

Nawet dla osób słabo zorientowanych w dziejach kultury polskiej jest oczywiste, że Akademia Wileńska to najstarsza obok Uniwersytetu Jagiellońskiego i najważniejsza uczelnia Rzeczypospolitej, która w okresie tuż przed rozbiorami stała się przodującym ośrodkiem naukowym dzięki reformom epoki Komisji Edukacji Narodowej. Długa historia tego ośrodka sprzyja jubileuszowym podsumowaniom związanym z dwiema datami: założenia (1579) i wskrzeszenia po I wojnie światowej (1919). Do podsumowań skłaniały też mijające ważne wydarzenia współczesnej, skomplikowanej historii Polski i Litwy. W 1927/28 Senat odrodzonego Uniwersytetu Stefana Batorego postanowił uroczystie obchodzić 350 rocznicę utworzenia i 10 – wskrzeszenia uczelni (mimo, że odbywały się głosy